

הא' רבין: אני חושב, שההצעה לא לקבוע מלה עברית יש להצביע עליה. הצעתי שמניחים "ספציאליזציה".

הישיבה החמישים ושמונה

ביום הרביעי, כ"ה בכסליו תשכ"ד, בשעות 5 עד 7 אחה"צ בבית האקדמיה בירושלים הנוכחים: כבישיבה נ"ו.

[היו"ר — הא' בן-חיים.]

- סדר היום: א. המשך הדיון במונחי המנהל הציבורי
 ב. אישור המילון למונחי ביוב והתקנה תברואית
 ג. אישור המילואים לרשימת מונחי כדור-הסל
 ד. מונחי החשבונאות
 ה. דו"ח על הפעולה לשיפור לשון השידורים ב"קול ישראל".

הא' בן-חיים: אני מבקש, שנצביע תחילה על מה שדגנו בו בישיבה הראשונה. "כוללן" אינו עומד לאישור כאן.

בעד המונח נִחְדָּד — (specialist) הצביעו 4.

נגדו — 14.

ה ה צ ע ה נ ד ח ת ה

בעד המונח הַחֲדוּת (specialization, specialized-knowledge)

הצביעו 6.

נגדו — 10.

ה ה צ ע ה נ ד ח ת ה

בעד המונח הַתְּנַחְדוּת — 5

נגד — 10

ה ה צ ע ה נ ד ח ת ה

הא' בן-חיים: הייתה הצעה להשאיר את המלה הבין-לאומית.

הא' שלי: לא ייתכן, שתחליט האקדמיה בעניין זה על דרך החיוב, כלומר שיש להשתמש במלה הלועזית. אין זה תפקידה. הלועזית קיימת ועומדת בלי האקדמיה. יש להחליט על דרך השלילה, דהיינו, שאין האקדמיה רואה, לפי שעה, מלה עברית מתאימה למושג הלועזי.

הא' בלאו: וע"י זה נשאיר מלבד ספציאליסט גם מומחה?

הא' אורבך: לא נצביע על דברים, שיש להשאיר. העובדה, שההצעות נכשלו, ואין האקדמיה מביאה הצעה, מתפרשת, שאין צורך בהצבעה נוספת. רק אם היו בפני הוועדה הצעות אחרות, יש להעמיד אותן להצבעה.

הא' שירמן: אני מציע ייחוד, והושמעו כאן עוד הצעות. כדאי להעבירן לוועדה לדיון נוסף.

הא' רבין: יש להצביע, אם נחזיר את העניין לוועדה או נדחה לפי שעה את העניין, ונשתמש במלה הלועזית.

הא' בן-חיים: מוטב שהוועדה בתוספת 2-3 חברים תעיין בדבר עוד פעם.
הא' בלאו: נדמה לי, שהצעת הא' רבין היא הקיצונית, ועליה כדאי להצביע.
הא' שלי: האם הכוונה היא לאסור את הטיפול בדבר? מה אנו מפסידים, אם ישבו עוד אנשים וידונו בדבר? שמא בכל זאת יימצא פתרון?
הא' אורבך: כדאי שתביע האקדמיה משאלה מן הנשיאות, שתקבע דרך, כיצד להמשיך ולדון.
הא' דותן: יש מקום להצביע, אם להוציא את הערך פפציאליסט מתוך רשימת מונחי המנהל הציבורי.
הא' לייבל: מה שהוצע לנו, לא נתקבל. אם אינו אינסטנציה תדון ותביא הצעות אחרות, הדלת פתוחה לפניך.
הא' בן-חיים: אני מציע להצבעה: המליאה מביעה משאלה, שוועד המינוח יעסוק במונח הזה כדי להביא הצעה לפני המליאה.

הצבעה: בעד ההצעה — 18

נגדה — אין

ההצעה נתקבלה.

בהצבעה נתאשרה רשימה ב' של מונחי המנהל הציבורי כולה (חוץ מן הערכים שנדרונו ונדחו)¹.

ב. הא' איתן: מובאים היום לאישור מונחי המילון למונחי ביוב והתקנה תברואית, שהוצעו לחברי האקדמיה בהודעת הסיכום מאלול תשכ"ב ובהודעות הנוספות מאב תשכ"ב ומכסליו תשכ"ד. ובהודעה אחרונה זו מוצעים לאישור גם שני מונחים נוספים על רשימת מונחי כדור-הסל. — במילון למונחי ביוב והתקנה תברואית מבקשת עכשיו הוועדה להוציא מכלל האישור רק מונח אחד, שנתעורר בו ספק, והוא טעון ברור נוסף: גַפֵּת בצה — sludge cake.

בהצבעה אושר המילון למונחי ביוב והתקנה תברואית (חוץ מן הערך הנזכר)².

ג. בהצבעה אושרו המילואים למונחי כדור-הסל³.

ד. הא' דותן: הודעת הסיכום של רשימת מונחי חשבונאות העלות, שהיא השלישית בסדרת רשימות מונחי החשבונאות, נשלחה לחברים בתשרי תשכ"ג. אחרי דיון נוסף וע"פ ערעוריהם של הא' אירמאי, איתן, ברגרין, הנמן וייבין, החליטה הוועדה לשנות מונחים אחדים ולהעמיד לדיון במליאה המישה מונחים. שאר המונחים עומדים לאישור המליאה בלא דיון.

תוצרת מגמרת, תוצרת גְּמוּרָה — finished goods.

הוועדה קבעה תחילה תוצרת מוגמרת. על כך ערערו הא' ברגרין וייבין, הוועדה מביאה

1. הרשימה מתפרסמת בכרך זה, עמ' 76-87.
2. המילון יצא בסדרת המילונים המקצועיים (מס' ח) בשנת תשכ"ה.
3. המונחים נדפסו בראש כרך זה, עמ' 51-55.

לאישור גם את הצעת הא' ברגרין תוצרת גמורה, אבל מתנגדת להצעתו להסיר את הצעתה שלה תוצרת מוגמרת.

הא' ברגרין: סופרים ועיתונאים, האוהבים להצטעצע בלשונם, נפלו להם על המציאה הלשונית "לברך על המוגמר", הלקוחה ממשנה ברכות, ובאה בסגנון הרבנים שלא במובן המקורי, והתחילו דוחים את הבינוני היפה והכשר גמור, הנמצא במקומות הרבה. במשנה: צדיק גמור, רשע גמור, דבר גמור, פירות גמורים ועוד. בתוספתא: קניין גמור; מלאכה, מתנה, קדושה גמורה; נישואין, קידושין, גירושין גמורין. ברש"י: מעשה גמור (סנה' סג ע"א), הוראה גמורה (הוריות ב ע"א). ואבינרי מביא בהיכל רש"י, א. ר"כ: חכמה גמורה, מנחה יבשה גמורה. צורה זו מוצאים אנו גם בלשון שאר המפרשים והפוסקים. לפיכך הריני מציע לומר: תוצרת גמורה.

הא' שלי: ראוי היה להבחין בין השניים, שהיא גמור מביע את המושג "שלם", "קומפלט" מבחינת הטיב, ואילו מוגמר—דבר שנגמר מבחינת העשייה בו, והוא המושג המשמש בסוגיה הנדונה. שאלתי את בעל המקצוע, אם יש קשר בין finished goods לבין finish במובן הליטוש האחרון, שהאקדמיה קבעה לו את הביטוי גימר ומכאן: תוצרת מגומרת. אבל המומחה אומר, שהכוונה כאן היא גמר מלאכה.

הגב' גרבל: פירות גמורים הם פירות בשלים, ובדוגמה זו יש תשובה על הספק שנתעורר.

הא' בן-חיים: כשמרכיבים בית מקירות מוכנים, האם הקירות תוצרת גמורה?

הא' אופיר: מצד המפעל, המייצר את החלקים, הם גמורים. מצד הבונים—הם חומר גלם.

הא' מלצר: כשקראתי את דברי מר ברגרין, הייתי בטוח, שהוא צודק. אבל עכשיו, לאור הדוגמאות, ספק אם טוב כאן גמור, שפירושו מוחלט, כגון "צדיק גמור", "קניין גמור", "קדושה גמורה".

הא' מורג: אני מצטרף למצדדים במוגמר. לפי שימוש בינוני הופעל בעברית החדשה זה מדגיש את העובדה, שהתוצרת עברה ממצב למצב. לבינוני הקל יש רק ההוראה "מוחלט". אם נקבל גמור, לא יובן ויש חשש לטשטוש ההוראה.

הא' בן-נון: הערת מר ברגרין נכונה ביסודה, ואסור לנו להיחפז ולעבור עליה. גמור מקבל משמעות של "מוחלט" רק מתוך צירופו לשם שלפניו המביע תכונה. "צדיק גמור" הוא מוחלט, כיוון שצדקות ה"באה לידי גמר" נעשית מוחלטת. זוהי התפתחותם המיוחדת של צירופי לשון, שהתואר מביע שלמות בתכונה הנדונה. ואין זה בא להוציא גמור מפשוטו. כאן מדובר לא בתכונה, כי אם במלאכה, ומלאכה שנגמרה היא גמורה. אסור לדחות גמור כפשוטו, משום שהתפתח בצירופים מסוימים כמדרשו. נוסף על כך, אם אנו רוצים במוגמר להבעת סיום התהליך, עלינו להסמיק גם בניין הפעיל הגמיר.

הא' בן-חיים: לכך קבעה האקדמיה את הפיעל גימר.

הא' בן-נון: אם נקבע גימר, צ"ל "תוצרת מגומרת".

הא' ייבין: עלתה בדעתי עכשיו דוגמה זו: יש לנו תעשיית אריגים מפותחת. אם יאמרו "בד גמור", יש חשש, כי יתכוונו לאריג, שכולו מעשה פשתים ללא תערובת, ולא למוצר שהוא כבר בבחינת מוצר, שנגמרה מלאכתו. לגבי המושג עצמו מצויה מלה עברית, המבטאת אותו כדבעי, והיא מחורק, שכן "המתחיל במצווה אומר לו מרק"—אלא שברי לי, כי לא תתקבל

הצעת. המלה האנגלית אינה מיוחדת לחשבונאות. לגבי כל תהליך יש שלב מסוים, שאפשר בו לאמור, כי נעשתה המלאכה עד תומה, והמוצר בבחינת finished goods. אמנם גם המוגמר יש בו טעם לפגם, אך התיבה עצמה כבר הוצאה לפני דורות רבים מאוד מידי מובנה הראשון ושימשה אפילו בביטוי הישן "מברכים על המוגמר", במוכן הקרוב ביותר למה שאנו מתכוונים אליו.

הא' אופיר: הכוונה במונח הנדון היום היא, שתהליך העיבוד במפעל נגמר.

הא' שבטיאל: אולי נניח לפועל הזה ונאמר "המלאכה כלויה" — "ותכל עבודת המקדש", או נשתמש בבינוני נפעל ונאמר "תוצרת נגמרה".

הא' איתן: אולי המושג יתברר, אם נתכוונ בניגודו. בית-חרושת אחד מייצר רק בדים לא-צבועים. לשם צביעה עוברת הסחורה למפעל אחר, כשהיא half-finished, ומשם היא מוגמרת. finished and ready to use. לשלב האחרון נהגו לקרוא מוגמר, ולשלב הקודם — "מוגמר למחצה".

הא' דותן: ספק אם יש מקום לבקש מקבילות לשימוש זה של מוגמר בלשון המקורות. הוועדה סמכה על שימוש הלשון בימינו, ומכאן משמש מוגמר ממש לעניין זה. אין כאן חידוש של הוועדה, אלא שאילה של ביטוי שגור בעברית של היום.

הא' בן-חיים: עיינתי קצת במקורות. במשנת נדרים (פ"א מ"ו) שנינו: אין היבמה גמורה ליבם כשם שהארוסה גמורה לאישה, ובירושלמי על המשנה כתוב: משניכנסה לרשותי הוגמרה לי... משניכנסה לרשותי אינו דין שתיגמר לי. ההופעל הוא ודאי, ואילו הנפעל במקום הזה אפשר שהוא תוצאה של חילוף וי"ו וי"ד בכתב. ואמנם ברמב"ם במתנות עניים כתוב "תוגמר". מה מלמד הדבר? נראה שהיו צריכים פועל שזיקתו לגמור כמטבע לשוני מוגדר, פועל שיביע את העבר והעתיד, ויצרו הפעיל של גמר. אבל מבינוני מוגמר אינו נמצא, על כל פנים לא במילונים. השאלה כאן, אם אנו זקוקים למלה באמת. איננו חושב, שיש הכרח ענייני לקבוע מוגמר, שעה שצורת גמור, הכשרה לכל הדעות, מספקת. אבל איני רואה טעם להתנגד לכך מצד הלשון.

בעד קביעת המטבע תוצרת מוגמרת הצביעו 10

נגדה — 8.

ההצעה תוצרת מוגמרת נתקבלה

הא' בן-חיים: האם נכתוב ע"י זה, כמונח שני, תוצרת גמורה?

בעד ההצעה הצביעו 14

נגדה — 4.

ההצעה תוצרת גמורה נתקבלה גם היא
נתקבל: תוצרת מוגמרת, תוצרת גמורה.

עלות הכנה, עלות הרצה — starting load cost, starting up cost

הא' דותן: הכוונה לעלות של מפעל, בית-חרושת, מכונה וכד', הן לפני הפעלתם והן בשעת הפעלתם הניסיונית (לפני התחלת הייצור ממש). בעלי המקצוע בוועדה ביקשו להביא לאישור גם את המונח המקובל הרצה, ולייחד אותו להפעלה בשלב הניסיון. המונח עלות הכנה ישים לפי זה רק לשלב ההכנות שלפני הפעלת המכונות.
הא' ייבין ערער על הביטוי עלות הרצה. גם לדעת ב"כ האקדמיה בוועדה די בהכנה לשני

המושגים, שאינם נפרדים זה מזה גם בביטוי האנגלי, מה גם שהאקדמיה לא אישרה הרצה אפילו בתחומו המקורי של מונח זה — במכונת (שם נקבע: השגרה).

הא' ייבין: הרצה היא תרגום לא נכון של האנגלית to run-in, שאינה to run. במילון למונחי המכונת קבעה האקדמיה השגרה — אלא שרבים מוסיפים לומר ולכתוב הרצה. אבל אין להנציח טעות זו כאן, תוך הפרת החלטותיה הקודמות של האקדמיה.

הא' דותן: היום "מריצים" גם בית מלון.

הא' ייבין: לעניין הראשון, הגדון כאן, עלות הכנה נכון. אשר לעניין השני, הרי זו טעות שאומרים "הרצה" במקום "השגרה".

הא' בן-נון: אני תמה שקיבלה הוועדה כאן מונח, שנפסל ממילון המכונת.

הא' דותן: הוועדה לא שינתה דבר ממונחי המכונת. בעלי המקצוע שבה ביקשו לאשר את המונח הרצה, שלא נפסל למעשה בתחום זה, אע"פ שנקבע אחר במקומו במונחי המכונת. ביטוי זה נולד בציבור ונשגרה בתחומים אחדים. ורק במילון למונחי המכונת שינתה אותו האקדמיה.

הא' רבין: ההבדל הוא בכך, שמפעל איננו מייצר בתקופה הניסיונית, ואילו מכונת, ש"מריצים" אותה, היא כבר בשימוש מלא. הרי אוטובוסים "בהרצה" מסיעים נוסעים כרגיל. — למה לא נשתמש בביטוי "עלות תקופת ניסיון" למושג השני.

הא' דותן: הוועדה אינה מבקשת מונח אחר למושג השני. ביקשו לאשר עלות הרצה. אם לא תאשרו — אין מבקשים מונח אחר.

הא' איתן: האקדמיה קבעה השגרה, ואסור להחליף מונח זה בהרצה בלי התייעצות בוועדות הרבות למונחי הטכניקה.

הא' מלמד: האם הוועדה מציעה, שנכלול בתוך "הכנה" גם ניסיון?

הא' אופיר: אין לקבל עלות הכנה למונח השני. עלות ההכנה מכוונת להפעלה (run-in) עד הייצור הסדיר, ואילו כוונת "הרצה" למשהו אחר.

הא' בן-חיים: אני מציע שנצביע על הכנה. הרצה — טעון עיון מיוחד.

הא' איתן: אם דיי בעלות הכנה, אפשר לקבלה. אם דרוש מונח לעניין האחר, הריהו מוכן בהחלטות קודמות של האקדמיה: עלות השגרה.

הא' אופיר: האנגלית מתכוונת למה שקוראים הרצה.

הא' בלאו: מה דעתכם על עלות הפעלה?

הא' בן-חיים: האם עלות הכנה הוצע לדבר מיוחד, או כדבר שווה לעלות הרצה?

הא' שלי: אני שואל את חברנו אופיר: האם לחשבונאים יאונה איזה רע, אם יבחינו בין עלות הכנה עד להפעלה ובין עלות ההפעלה, ולא נצטרך לשום חידוש?

הא' דותן: העניין העומד לדיון הוא "עלות הרצה" בלבד.

הא' בן-חיים: זה אינו יכול לעמוד לדיון, כי זה מנוגד להחלטת האקדמיה.

הא' מלמד: אני מציע עלות ניסוי.

הא' בן-יחיים: הצעות חדשות צריך להביא לוועדה.

חשב עלות, עלות - to cost
חישוב עלות, עלות - costing

הא' דותן: הוועדה הציעה בחוזר את המונחים חישוב עלות, חישוב עלות, אולם מעירים שונים ביקשו לקבוע מלה אחת, שתהא נוחה יותר לשימוש בצירופים שונים.

הא' בן-יחיים: יש כאן הצעה ליצור פועל חדש מן עלות.

הא' לייבל: בעצם אני עדיין לא השלמתי עם עלות, כי הצורה היא של מופשט. על כל פנים אני מתנגד לעילת בכל תוקף. אל ירבו הצאצאים האלה.

ההצעה עילת, עילת נדחתה פה אחד.

נתקבל: חישוב עלות, חישוב עלות.

עלותן - cost accountant

הא' בן-יחיים: הוועדה הציעה עלותן. אין דומה עלותן לעילת מבחינה דקדוקית, כי ודאי מותר ליצור מלה משם ע"י תוספת ת, כמו גאוותן. השאלה, אם זה נחוץ.

הא' דותן: תמחיר ותמחירן הם ביטויים המקובלים בציבור. בעלי המקצוע טוענים, שאינם נכונים. costing איננו קשור ב-price (מחיר), אלא ב-cost, שהוא עלות. גם מצד הלשון יש המערערים על כך. שגוררים משקל זה מצורה שמנית מחיר ולא מפועל (אין פועל מחר). אך ההתנגדות העיקרית לתמחיר הייתה מן הבחינה המקצועית. החלפת ביטוי זה באחר - קשה, כי תמחיר מושרש הוא. לכן ברור היה לוועדה, שעליה להציע ביטוי קצר, בייחוד לשמו של בעל המקצוע. חשבונאי עלות בוודאי נכון, אך ארוך ואינו נוח לשימוש, ועל כן ספק גדול, אם יוכל לדחות את תמחירן. משום כך עשתה הוועדה מעשה והרחיקה לכת יותר מהאנגלית. היא מציעה, שיהיו בעברית שני מונחים: חשבונאי עלות - בעל המקצוע המוסמך, ועלותן - אדם העוסק ב-costing. בכך מציעה הוועדה לחלק את המונח ולקבוע במקום "תמחירן" שני מונחים עבריים: עלותן הוא המושג הרחב יותר: כל אדם העוסק בחשבונאות העלות; ואילו התואר חשבונאי עלות יותן רק למעטים המוסמכים במקצוע זה. חשבונאי עלות נתקבל על דעת הכול, ואינו עומד לדיון.

הא' ייבין: אם זאנגלי יכול לומר cost accountant, למה לא נאמר חשבונאי עלות בעברית? ואם שמענו, שרוצים להבדיל, הרי יהיה אחד מחשב עלות, ואחד חשבונאי עלות.

הא' אורבך: לדעתי עלותן טוב יותר מחשבונאי עלות. אבל הנבוא להבחין שתי דרגות, מפני שיש לנו שתי מלים? לכל דרגת משכורת מונח? לאן נגיע? אין זה מתקבל על הדעת.

הא' מלצר: מבקש תיקון קל בהחלטה עלות, שיהא מנוקד בקמץ, לא בחטף-פתח, כדי שיאמרו העלות.

הא' ייבין: כמה הם היודעים סגול זה?

הא' שלי: אם ברצוננו לעקור את השימוש בתמחירן, עלינו לקבוע במקומו מונח אחר בן מלה אחת.

הא' בן-יחיים: קודם כול עלינו לברר, אם יש צורך בשני מונחים.

הא' בלאו: סבור הייתי, שחשבונאי עלות נתקבל.

הא' בן-חיים: עכשיו אומרים, שיש להבדיל. נתקבל חשבונאי עלות לאחד מן השניים. תחילה נצביע, אם יש צורך בשני מונחים כנגד cost accountant.

ה צ ב ע ה: בעד שני מונחים — 1

נגד — כל השאר.

הוחלט לקבוע רק מונח אחד.

הא' בן-חיים: למונח זה שתי הצעות: חשבונאי, עלות, עלות.

ה צ ב ע ה: בעד המונח עלות — 7

נגד — 9

ה צ ע ה עלות נדחתה.

ה צ ב ע ה: בעד המונח חשבונאי עלות — 9

נגד — 4.

נתקבל חשבונאי עלות — cost accountant.

גרט — to scrap

הא' דותן: ההצעה היא לגזור מן המלה גרוטאות, השאולה מן היוונית, פועל עברי חדש במשמעות של "הוציא לגרוטאות, העביר לגרוטאות". הוועדה עצמה מעמידה את הצעתה לדיון.

הא' ייבין: למה נחוץ לנו הפועל הזה? אומרים: "לפסול", "למכור", "לזרוק לגרוטאות".

הא' אופיר: המונח הזה צריך לבוא במקום התיאור הארוך: "להוציא משימוש ולהעביר — לא למכור, אלא לזרוק — לגרוטאות".

הא' שירמן: רק באנגלית יש פועל מיוחד לזה.

הא' מלצר: ההמצאה גר ט נפלאה. היא תתקבל בעוד כמה ימים, ולדעתי מוטב בהפעיל: הגריט, ואולי יאמרו בהשאלה גם "הגריטו את האדם".

ה צ ב ע ה: בעד קביעת הפועל גרט — 7

נגד — 10.

ה צ ע ה נדחתה

רשימת מונחי החשבונאות, חשבונאות

עלות — בתיקונים משיבת היום — אושרה פה אחד¹.

ה. הא' בן-חיים: מר אבא בנדויד הצטרף לעובדי האקדמיה, ותחום פעולתו — הכוונת הלשון בשירות השידור. אנו שמחים על הרחבה חשובה זו של עבודת האקדמיה. אנו נושאים ונותנים עם הממשלה בעניין רשות שירות השידור, שאנו תובעים מקום קבוע בה לאקדמיה. אבל עלינו לדעת, שפעולה זו מחייבת ליתן תשובה ברורה לשאלות, המתעוררות בשידור.

הא' בנדויד: ברשות היו"ר הנכבד, הפרופ' בן-חיים, וברשותכם מורי ורבותיי. "קול ישראל" של היום איננו עוד כ"קול ירושלים" מלפני 25 שנה, שהיו שעותיו מעטות

1 הרשימה מתפרסמת בכרך זה, עמ' 88—91.

ותכנותיו העבריות מצומצמות וקצובות במשורה. כיום הזה השידורים בעברית קולחים בשפע מכמה גלים בעת ובעונה אחת, ויש מהם למן 6 בבוקר ועד חצות הלילה. גם מספר המאזינים איננו עוד שישים ריבוא כבימי סיום המנדט, אלא קהל־עם של מיליונים. יש בתים בישראל, בהם תיבת הראדיו נפתחת בבוקר ואין קולה נדם כל שעות היום. זמננו הוא זמן הטראנזיסטור והמוניט, שעל ידיהם השידור העברי מלווה את אזרח המדינה בלכתו בדרך ובשכבו ובקומו. אומה שלמה שומעת לשון מפי מקור מרכזי אחד, ונמצא הוא קובע לדור את צורות הלשון, משריש דרכי הבעה ומעצב את דמותה של העברית כולה. מעמדו המרכזי של הראדיו בחיי יום־יום נתן לו כוח השפעה עצום, וכיום הזה הוא מחנך לשוני ראשון במעלה לבני תקופתנו. כך הדבר גם באומות העולם, וכל שכן בישראל, ארץ של גלי עליות. אלא שכאן דרך השפעתו של הראדיו שונה מבאומות העולם. "קול ישראל" ברצותו לשרת את כל אזרחי המדינה, כעולים כוותיקים, נוטה לעשות את לשונו מובנת לכול ולא מנותקת מן המציאות. לא הכול קוראים ספר עברי, אבל הכול שומעים ראדיו. לשון פשרה, שתהיה טובה לכול, מביאה בהכרח לידי רמה בינונית: העולה החדש מתחנך לשליטה מינימאלית בלשון, וכנגדו הוותיק נגמל מעודף ידיעותיו. עם פעולתו הברוכה של ראדיו עברי בהקנתו את יסודות הלשון העברית להמוני ישראל הוא גם מסייע לשכח ניבים, אוצרות לשון מקוריים ודרכי היגוי משוכללות מפייהם של ותיקים יודעי לשון וספר. התהליך המנוגד הזה משני הקצוות אל הממוצע הוא הבעיה העומדת לפני העושים בלשון: מה לעשות בכלי כראדיו, הנותן שעת כושר להכוונת הלשון לכאן או לכאן? להיכן ראוי להסתוו, אל המצוי או אל הרצוי?

האקדמיה נתנה דעתה על מצב העברית ב"קול ישראל", ובהסכמה עם הנהלת שירות השידור הוטל עליי ליעץ שם בענייני לשון, ללמוד את דרכי השיפור של לשון השידורים ולהביא את הבעיות המתעוררות שם לפני האקדמיה. לאחר 4 החודשים הראשונים הרי כאן דו"ח מן המצב בשני תחומים: 1. בהגייה, 2. בדקדוק, בתחביר ובסגנון.

1. בהגיית העברית בראדיו הייתה בראשונה נורמה ברורה. אבל בשנים האחרונות נתרופפה, ונתעוררו מחלקות וויכוחים בציבור, בעיתונות ובקרב אנשי ההוראה, מהו המבטא העברי שצריך לחייב בבתי הספר להלכה וב"קול ישראל" למעשה. חילוקי הדעות היו נטושים גם בין אנשי "קול ישראל" לבין עצמם, ואי אפשר היה לעזובם לנפשם בלי הכרעה מוסמכת. לא היה לי מנוס מלומר דברים ברורים מהו המינימום שכל מבטא ספרדי חסורתי מחייב: ח/כ, ו/א, שווא נע ודגש חזק. לבסוף בא מכתב מיוחד מן האקדמיה אל הנהלת "קול ישראל" וגילה גם הוא דעה מפורשת בעניין. אז החליטה הנהלת "קול ישראל" לשים קץ לפקפוקים והטילה על מר משה חובב, הוא קריינה הראשי, ועליי, היועץ הלשוני, להציע תכנית של ממש כיצד להנהיג את המבטא הנדרש בשידורים הלכה למעשה. הגשנו תכנית מפורטת ולאחר בירורים קיבלה ההנהלה כמעט את כל סעיפיה, ואלה הם:

א) לקבוע עמדה רשמית לעניין המבטא הנדרש בשידורי "קול ישראל", להסביר לעובדים את החשיבות שבשמירת הרמה הנאותה של הדיבור העברי בראדיו, ולחייבם לכך על־ידי שיעשה הדבר תנאי לכל מי שבא להשמיע את קולו בשידורים.

ב) ההנהלה מחייבת את צוות הקריינים להקפיד במבטאם בכל השידורים, וכל מי שלא יקבל עליו את חובת המבטא הנדרש — ח, ו, שווא נע ודגש חזק — תופסק קריאתו. הוראה זו תיכנס לתוקפה מיד.

ג) ההנהלה תחייב את הקוראים ואת המגישים של התכניות לנוער, לילד, ולבתי הספר להקפיד בדיבורם. הוראה זו נתקבלה עקרונית, אולם הוחלט לבדוק את הדרכים ואת הומנים להוצאתה אל הפועל, ודבר זה הוטל על הצדדים הנוגעים בדבר.

ד) ליוזם פעולה — בשיתוף עם משרד החינוך — לגילוי נערים קריינים טובים בבתי

הספר התיכונים שבירושלים, לאמנם ולהכשירם בשביל תכניות הראדיו לנוער. הוחלט להכריז על פרסים למצטיינים בקריאה מבין תלמידי הכיתות הגבוהות. "קול ישראל" יעניק פרס אחד ויוצע למשרד החינוך ולאקדמיה לתת עוד פרסים.

(ה) במדור לעולים "עברית לעם" ייפסלו מורי לשון ומגישי תכניות שאין מבטאם כנדרש. (ו) ביומן החדשות יחויבו המגישים לשפר את מבטאם; ואם לא יעלה הדבר בידם לאחר שישה חדשים — יוחלפו בקריין או במגיש אחר. את הרפורטאז'ים המגיעים בכתב יקראו קריינים בלבד, ורק כתבות שהביא הכתב בעצמו יושמעו מפי מחברן.

(ז) שירות הפרסומת שבגל הקל יחויב להקפיד על המבטא הנדרש בשעה שהוא מקליט את הפרסומת המסחרית, וסיסמות פגומות בקריאתן לא יתקבלו לשידור ויוחזרו לתיקון.

(ח) להתנות עם עורך "עברית של יום-יום", "ילקוט לספרות" ועם שאר עורכים את הגשת תכניותיהם בתיקון מבטאם לרמה הנדרשת.

(ט) יתוכננו ויקימו קורסים בעברית (דקדוק ומבטא) לכל המגישים ב"קול ישראל", וכן בשעת הדרכת עובדים חדשים ובקורס למשחק המתקיים כעת.

(י) בכל מכרו לבחירת עובד העשוי להיזקק להשמעת קולו בשידור צריך להציב במפורש את התנאי של "המבטא הדרוש", ותינתן עדיפות לבעל מבטא כזה. השיקול הזה צריך לעמוד גם בעת בחירת מועמדים לקורס ההדרכה של שירות השידור.

השתדלנו, מר חובב ואני, שלא לדחוק את הקץ ושלא להציע אלא מה שניתן לתקן בזמן הקרוב ובכוחות המצויים בעין. מר חובב, שהוא מנאמני המבטא המדוקדק מימיו והוא נאה מקיים ונאה דורש, חזקה עליו שבתוקף תפקידו ימצה כל אפשרות לקידום העניין. מצד הנהלת השידור היה רצון טוב ונכונות להכיר בעיקרון של מבטא מחייב וקיבלה כמעט את כל הסעיפים, ועל זאת היא ראויה לשבח.

הא' אורבך: ומהו הסעיף שלא נתקבל?

הא' בנדויך: מקצת מסעיף ו המדבר ב"יומן החדשות": כתבה הבאה בטלפון ממרחקים, כגון מפא"רס או מנייר-ירוק, ואפילו מטבריה או מאילת, יש רצון לשמוע אותה מפי האיש שבמקום, שהוא כעד ראייה למאורע, רישומו של המגע ממרחק ייתכן שהוא שקול בעיני המאזינים כנגד הפגמים בהגיגיו של אותו כתב, ובכגון זה הוחלט לתת לו שהות של 6 חדשים לשיפור מבטאו, ולפי שעה שלא לדקדק עמו. אפשר להבין את השיקול הזה, סוף סוף על שירות השידור לספק לא רק את תוכן החדשות אלא כל אפקט טוב שיכול להתלוות להן. 2. בתחום הדקדוק, התחביר והסגנון — כאן אין הדברים כה פשוטים, ומוגדרים כבענייני מבטא, ולא קל לחתוך את הדין מה חובתנו לעשות בראדיו ומה אינו חובה. אפשר להשיב על השאלה הזאת על פי שלוש שיטות:

(א) האחת היא הסיסמה הליבראלית של אי התערבות, laissez-faire, הנח להם לבריות לעשות כרצונם. יש טוענים, שעל הראדיו לשקף את החיים לכל דבר, וכמוהו כעיתונות. למה תהיה לשון השידורים טובה משל העיתון? סיסמה זו הגיעה לידי ניסוח מפורש גם בספרו של בלשן מקצועי: "הנח לה לשפתך!" הנח לה והיא תמצא את דרכה; אין "טוב" ו"רע" בלשון, יש רק לשון אחת שהיא "טובה": זו שירשת מאבותיך ומסביבותיך, ואין לך לחפש בה מומים בשביל לתקנה. אינני יודע אם עדיין אותו מחבר דבק בכל דעותיו, רק אציין שבמהדורתו השנייה לאחר עשר שנים שונה שם הספר **, ואותה סיסמה קולנית

R. A. Hall: Leave Your Language Alone! New York 1950. *
Linguistics and Your Language, 1960 **

הוצגה לשמש רק שם לאחד מפרקי הספר. אולי אין הפרט הזה יוצא ללמד הרבה, ואולי יש בו מקצת הרהורי חרטה. ולענייננו, כלום אפשר להסכים עם סיסמה זו לגבי לשון השידורים בישראל? אם נקבלנה, הרי גם אז לא ישקף "קול ישראל" את לשון "העם", אלא את לשונו של צוות של מתי מספר היושבים בשירות השידור, והם יצטרכו לשבת ולטכס עצה באיזו לשון ידברו. אבל אם כן הוא, שהדבר נתון לשיקול דעת ולהחלטה, שאלה היא בידי איזה צוות ראוי למדינה ולעם להפקיד את הלשון? האמנם אין גם לצוות הזה היושב כאן מה לומר בעניין? ... הנה כאן הנביבות שבסיסמה הסתומה הזאת: היא קוראה "הנח ללשון", ואינה אומרת בידי מי להניחה. מסתבר שאין מנוס מהתערבות בלשון ומתיקון כלשהו, וזו השאלה: עד כמה ועד היכן.

(ב) השיטה השנייה תוכל להיות: להתערב בתיקונים מועטים ביותר, הלא הם איטורי הלשון הנידושים בבתי הספר מאז הקמתם ועד היום הזה: יש לי את הספר, מאחר ו, טופס טופסים וכיו"ב. אפשר לאסוף את כל התורה הזאת בדף אחד או בחוברת צנומה אחת. לשונה לכל עובדי הראדיו ובוה לסיים את "קורס" ההדרכה בלשון. אולי יש מי שסבור כן, אני איני סבור שאפשר להעמיד את כל התורה הדרושה לאיש המשדר בראדיו על כעין שבע המצוות של בני נוח.

(ג) והשיטה השלישית, הקיצונית והמאקסימאליסטית, היא טוענת, שכל המיטב והמקורי שישנו בלשון העברית חייב לקום לתחייה: במבטא, בדקדוק, בתחביר ובסגנון. היו ימים, שחידוש מלים היה צורך ראשון במעלה, שעצם תחיית הדיבור והיכולת להשתמש בה היה מעשה נס. חלפו הימים האלה, ועתה הגיעה השעה לתחיית האיות. עלינו לדלות מתוך אוצרותינו כל מה שניתן בשביל להעשיר ולשכלל את דקות ההבעה ושלא להסתפק לעולם ביש ולומר די. אילו תפסנו את היקפה של תחיית הלשון היום-יומית תפיסה רחבה כזאת, והיינו מכירים בתפקידו העצום של הראדיו במפעל התחייה הזה, כי אז היה הדין שטובי הסופרים והמשוררים שבדור ישבו בשירות השידור ויכוונו את לשונו, כגון שלונסקי ואלתרמן, הזו ועגנון ודומיהם — אילו ניתן הדבר להשיגו. (הא' אורבך: אבל לא מבטאו של עגנון...), אוסיף ואומר יתרה מזו: כל זמן שבעל עגלה מרחוב אגריפס שבירושלים לא ידע להסיח את דבריו בעברית מקורית ועסיסית כעין לשונו של אריה בעל גוף של ביאליק, לא תהיה תחיית הלשון העברית שלמה.

אם זו תהיה המטרה שנשים לנגד עינינו, לפחות להלכה, לא נוכל למעט את תביעותינו מ"קול ישראל" ולחשוש מפני גזומה. חובה תמיד לשאוף אל תכלית השלמות, אף אם אי אפשר להשיגה. עלינו להגיע למצב שכל מורה יוכל לומר לתלמידיו: שמעו את העברית מן הראדיו וכן תעשו. "קול ישראל" צריך שהוא ידריך את לשון העיתונים ולא להפך. עד שתבוא שעה שעיתון עברי יוכל להתפאר ולומר: העברית אצלנו כמו בראדיו.

השאלה המעשית היא, איך ניתן להגיע לידי כך. מספר העובדים ב"קול ישראל" כ-350, כעין מיניסטריון בועיר אנפין; מהם עשרות עורכים, קריינים ושאר משתתפים המביאים את דבריהם לפני קהל המאזינים. איך ניתן לשפר את לשונם של ציבור מרובה כזה ולהביאה לרמה המשוכללת שתוארה למעלה? אין זו מלאכה קלה. דיינו להדגים קטע אחד מכל התכניות, כגון החדשות. תוצר זה בכל 7 מהדורותיו שבכל יום תופס בסך הכול כשעה ורבע, אבל הוא לבדו כבר הוא פרי עבודה של 8 עורכים, כמה קריינים וכמה כתבניות, וכמות המלים מצטרפת לכדי חוברת שלמה. ואם נסכם את ים המלים הנפלט יום-יום מכל הגלים של שידורי ישראל, הרי סיכומם מגיע לכדי ספר עבה או לכדי עיתון של ערב חג. וכשם שבעיתון כזה אין בידי עורך אחד לקבוע את הלשון שבכל העמודים ובכל הטורים, כך אי אפשר ליועץ לשוני אחר להאזין לכל דיבור ודיבור המשודר בכל הגלים מעלות השחר ועד

חצות הלילה ולהעיר לכל העורכים והקריינים שבכל המשמרות והמהדורות. זו עבודה עצומה בשביל צוות שלם שיהא כל עיסוקם בכך. אם אין אנו רוצים להסתפק ברמה בינונית נסבלת, אלא מבקשים לשמוע מעל גלי שידורינו לשון עברית בתיקון מושלם ובמיטבה — ואין בי ספק שזה צורך לאומי וחינוכי חשוב — עלינו להמציא ל"קול ישראל" עורכים, מסגננים, נקדנים ומגיחים, מסוג המומחים במלאכתם היושבים בהוצאות הספרים המשובחות שבארץ, כגון מוסד ביאליק ודומיו. אם יימצאו האנשים שיהיו מוכנים לשקוד יום־יום ושעה שעה על הלשון המופקת משידורי ישראל, נוכל גם למשימה הזאת.

ליסיון: (א) בעית המבטא ב"קול ישראל" הוזהו מקיפאונה, והיא מתחילה לעלות על הדרך לפתרונה. הדבר ניתן, מפני שהעניין מוגדר, וצוות האנשים הנוגע בדבר מצומצם במספרו.

(ב) בעית השיפור בשאר תחומי הלשון — דקדוק, תחביר וסגנון — מסובכת הרבה יותר. ציבור העורכים והדוברים מרובה, ושיפור הלשון הוא דבר שאין לו שיעור. אבל עיקר הקושי טכני: מאין יימצאו האנשים והתקציבים הדרושים לתכלית זו.

הא' ברגרין: תבוא ברכה על מר בנדויד, שהתחיל במעשה חשוב זה. אולם אני שואל, משום מה תיקון המבטא קודם לתיקון מאות השגיאות בצירופי לשון ובדרכי המשפט העבריים? מבחינה מדעית אין ודאות, שעלינו להעדיף בזמננו הגייה מזרחית על הגייה מערבית בנוגע לכמה עיצורים מיוחדים. מובן, שאין צורך להכניס את לשון "אריה בעל גוף" כלשון השידורים, אלא יש להרחיק את השגיאות הממשיות מ"קול ישראל". יש ספרי דקדוק ותחביר וספרים לתיקון הלשון, וחובה היא להטיל ידיעת חלקים מסוימים בהם על כל הקריינים. ואין זה קשה, שילמד הקריין, למשל, כי ברבים חטוטים, כמו בחקומות, ואין המ' קמוצה. אני מציע, שתמנה האקדמיה ועדה קטנה, שתתעסק בשאלות אלה.

הא' בן־חיים: אחד מתפקידי הוועדה לדקדוק הוא לעזור בעבודת המדריך, וכבר התחילה לדון בכך.

הגב' גרבל: בשאלתו הקדימני כבר מר ברגרין, ובתשובתו הקדימני במקצת מן בן־חיים. מר בנדויד אמר, שבשאלת המבטא קל יותר לפעול, כי מדובר בצוות מצומצם יותר; ואילו ענייני תחביר נוגעים למספר אנשים גדול יותר. הכיחד? נגיה שיש כך וכך קריינים ועוד כמה עורכים. הלא בבתי הספר עומד המורה בפני 40 איש ומלמד, ובמידת־מה הוא מצליח. למה נדרוש פחות מזה מאנשים הקובעים את שפת השידור?

הא' מלמד: דומני, שיש צורך לסדר סולם עדיפויות. בראש צריך לטפל בשידורים לבתי הספר. קשה לשמוע את שיבושי המבטא והניקוד, כמו "ראיחם". במקום השני השידורים לעולה, ושלישית — שידור החדשות. אני מציע, שינקדו את כל החדשות.

הא' שבטיאל: דבריו של מר בנדויד משמחים. הגיעו "ימות המשיח" ללשון. ולוואי ויתממשו הדברים, אלא שיש לומר אף בזה: "תפסת מועט תפסת".

יש להעיר הערות מספר על הקריאה במקרא. יש והקריאה משובשת. לדוגמה: במזמור של יום קורא הקורא ישעשעו — עי"ן בשווא במקום עי"ן בפתח, או "היחברך כסא הוות" — יו"ד דגושה שלא כדון, "יגדו" — גימ"ל דגושה בפיו של הקורא במקום דל"ת דגושה, ועוד מעין אלו.

שאלה היא, מה דינו של שווא הבא אחרי וי"ו שרוקה כגון: וקשרתם. הדבר שנוי במחלוקת, יש, לדעתי, להניחו, ולא להניעו. על כל פנים יש לקבוע מסמרות בדבר "שווא מרחף" (בינוני) בכלל, ולא ליתנו לשיקול דעתם של קוראים ודוברים כאחד.

הא' בן-נון: אין לפתור את הבעיה אלא עליידי לימוד. במקום לעסוק בהרבה חומר, מוטב לעסוק באותם 300 האנשים, המהווים את הצוות, ולחייב אותם בלימוד הלשון במסגרת השירות. צריך לחשוב, כיצד לארגן אולפן מיוחד זה.

הא' קוטשר: כשהזכיר מר בנדויד את תיקון ההגייה, האם שכח את הרי"ש?

הא' שירמן: הלוואי שהיה אפשר להגשים את תכניתו של מר בנדויד, אלא אני קצת סקפטי. ישבתי במועצה לתרבות הדיבור, שהוקמה ביזמתו של פרופ' גויטיין, דננו בהרבה שיבושים, והצענו לרדיו תיקון — בלי כל הצלחה. כיצד אפשר במשך זמן קצר לחנך מאות אנשים?

הא' בנדויד: לטיב הרי"ש הנדרשת במבטאם של הקריינים: זה אחד מן הדברים בהיגוי, שאם ביסוסם המדעי אנו מניחים במצב של תרדמה. כידוע יש סגורים לרי"ש ענבלית או חיכית וטוענים, שברי"ש כזאת מתבאר, למה דינה כדיון הגרוניות. אבל לצורך המעשי בקביעת מבטא של חובה אין טעם להעסיק את הקריינים בעיונים שבהיסטוריה. במסורת הספרדית הרי"ש בדרך כלל לשונית, ולא ענבלית, ואם אנו מוסיפים גם את השיקול האסתטי, אין עוד מקום לפקפק. הילכך הרי"ש הנדרשת — לשונית, וכל הקריינים והקרייניות, שתפקידם בכך, נוהגים לפי דרישה זו.

בדבר השימוש בחומר, שנאסף לפני כ־15—20 שנה לעניין פגמי הדיבור והקריאה— האומנם הפגמים האלה עדיין מצויים עד היום הזה גם בפי קרייני החדשות? לפי טעמי דומה עליי, שהוטב המצב, והדיקציה של רובם משובחת. אבל מודה אני, שבדיבורם של שאר משרדים, שאינם קריינים מאומנים, יש ויש הרבה לשפר, אלא שיש מקום לקוות, שעם המערכה המובטחת לשכלול המבטא בעתיד הקרוב יתוקנו גם הפגמים ההם.

בדבר המשאלה לנקד את החדשות לפני שידורן — פירוש הדבר: להושיב אנשים בשביל מלאכת הניקוד למן 6 בבוקר ועד 11 בלילה, ולא לניקוד בלבד, אלא לכל שיפור הדרוש בטקסט לפני שידורו. זהו בדיוק מה שאני מציע בדו"ח שלי. המנהג עכשיו, וכן כל השנים, שקריין מקבל את חדשותיו ממכונת הכתיבה ומנקד לעצמו את הדרוש לו לקריאה רהוטה. על פי רוב הדבר נעשה בחיפזון, שכן החדשות זו דרכן ששעתן דוחקת תמיד. רק בהודעות שאחרי החדשות, שהן נערכות בנחת וביישוב הדעת, פעמים שאני מתפנה ומספיק לנקדן להדרכת הקריין במקומות מסופקים.

לחוסר הדיוקים בהגיית השווא בפרקי המקרא — על השווא שבתוכנית "היחברך" כבר הוער ל"קול ישראל", שאין הגעיא הזאת פותחת הברה, השווא נח, וכל שכן שאין הי"ד דגושה. אי אפשר היה לצפות מקריין, שיהיה בקי עד כדי כך להבדיל בין סוגי הגעיות והמתגים. אבל הדבר יתוקן בהקלטות חדשות, הנעשות לפרקים לשם שכלולים וחילופי קולות. בכלל, אין קריאת פרקי המקרא מסורה לקריין אחד או שניים לעולם ועד, אלא נוהגים להחליף כדי לגוון את הקולות; לשם כך גם מנסים קריינים חדשים, ומכאן לעתים חוסר השכלול בדיוקי ההגייה. אבל הללו מכשירים עצמם קודם לכן זמן רב ועוד מוסיפים להתאמן לקריאות הבאות.

לעניין השיבושים שבתכניות לנוער — ידענו גם ידענו, שאין להניח את התכניות לנוער בלי טיפול, והתלונות על לשונו של המדור הזה אינן פוסקות. אבל מה נעשה ואי אפשר לתפוס מרובה, וכל שכן שאי אפשר לתפוס הכול. בפגישה הראשונה בין סגן נשיא האקדמיה ובין מנהל שירות השידור כבר שקלנו בדבר וראינו צורך לקבוע סדר עדיפות: בתחילה לשון החדשות, ואחריהן התכניות לנוער. אין טעם לפזר את המאמץ בכול בבת אחת ולא לתקן כלום. בתחילה היה צורך לשקוד על המבטא בחדשות ובהודעות, שיהא אחיד. אחר כך

הושקעה לא מעט עבודה בתיקוני תחביר. המאזין אינו מרגיש בשינויים הפעוטים, שחלו בתחום זה, אבל אני שטיפלתי בדבר יודע, שכבר תוקנו כ־30–40 עיוותי תחביר ברוב המהדורות. כמעט שאין אנו שומעים עוד את הפתיחה המשונה: "כֵּן אמר הדובר ש...". "כֵּן החליטה הממשלה ש...": ולא "נאמר על ידי פלוני", אלא "אמר פלוני"; ואפילו מלת הזיקה "ש" ו"אשר", שזה עשרות שנים משכחים אותה מן הלשון בצירופים כגון "הדרך בה הלכנו", "הדברים אותם אמרתי", והיה קשה להאמין, שעוד אפשר לשבור את ההרגל, שפשט בעיתונות, ולהחזיר את "ש" לשימוש — הנה צצה ועלתה וחזרה לתיקנה.

הא' רבין: וכי מה השגיאה בצירוף "הדברים אותם אמרתי"?

הא' בנדויד: צירוף כזה אינו מצוי בשום מקור עברי כתיקנו. עיקר השגיאה בסדר המלים. אמנם מצויה השמטת "אשר", כגון: "הדרך ילכו בה" (פעם אחת, אבל ברגיל עם "אשר": הדרך אשר ילכו בה, אשר נלך בה וכיו"ב), "יאבד יום איולד בו" (וכנגד כן: ארור היום אשר יולדתי בו), אבל בכלום כאחד סדר המלים לא נשתנה כלום, עם אשר ובלי אשר. אין במקורותינו "הדרך בה ילכו", "היום בו איולד"; וכן יש "באר חפרוה שרים", אבל לא בהיפוך הסדר "באר אותה חפרו שרים".

עוד כמה תיקוני תחביר מסוג זה השתדלתי לעשות כאן וכאן כדי לשוות לנוסח החדשות, שרובן מתורגמות ממברקים לועזיים, פרצוף עברי במקצת. אבל רק בחדשות ובהודעות, בשאר השידורים לא הספקתי לנגוע.

בדבר הצורך להקפיד על התנועות ועל המורפולוגיה — אילו היה לנו כתיב משוכלל במכונות הכתיבה, לא היו רוב השאלות, הנשאלות כאן, מתעוררות כלל. הקריין היה מוצא לפניו סקסט מסומן בכל התנועות הדרושות ולא היה נאלץ לשבת חצי שעה לפני כל שידור בשביל לפענח את הסתומות שבטקסט הגולמי שלפניו ולהתיר לעצמו את ספקותיו. כל קריין הוא בעל כורחו הנקדן של עצמו. כאמור, רק אם ימצאו האנשים, התקציבים והסידורים הדרושים, אפשר יהיה למנוע מראש את כל התקלות המרובות שבכל שעות השידורים. המלאכה שהוחלה עכשיו אינה אלא ניסיון וגישוש ראשון לשם לימוד הבעיות וחיפוש דרכים לפתרונן, התחלה צנועה בלי יומרות.

הישיבה החמישים ותשע

ביום הרביעי, כ"ט בשבט תשכ"ד, בשעות 2.30–4.45 אה"צ, בבית האקדמיה בירושלים

הנוכחים: החברים האדונים בלאו, בן־חיים, בן־נון, בנעט, ברגרין, גרינברג, טורסיני, ייבין, סדן, קוטשר, רבין, שירמן, שלי.

החברים היועצים האדונים בורלא, דיקמן, לייבל, מורג, מלצר, פרסמן.

המזכירים המדעיים האדונים איתן, אסטרן, דותן, מדן, סומך.

הצטדקו על היעדרם: הגב' גרבל והאדונים אורבך, אירמאי, מלמד, פרץ, עגנון.

האדונים אברמסון, ולנשטיין, יינן, מירסקי, ריבלין בחו"ל.

סדר היום: ענייני דקדוק: הטעמת מלים שאולות ושמות פרטיים.

הא' מדן: בישיבה נ"ד של מליאת האקדמיה, בחודש ניסן תשכ"ג, הועלתה השאלה: מה דינה של הטעמה בשמות פרטיים ובמלים שאולות מן הלעז? הדיבור השגור בפי דוברי עברית רבים — ובהם גם קרייני הרדיו ושאר בני אדם

המקפידים ומדקדקים בלשונם — מקל בהטעמתם של שמות פרטיים ושל מלים שאולות מן הלעז, אשר לפי חוקי ההטעמה של הדקדוק העברי טעמם מלרע. בפי הבריות מלים אלה מוטעמות מלעיל.

למשל, השמות הפרטיים של בני אדם, המסתיימים בקמץ בהברה פתוחה, שרה, טובה, יפה, ושמות ארצות כגון בלגיה, רוסיה, ארגנטינה, אמריקה וכדומה ; מלים שאולות המסתיימות כנ"ל, כגון : אקדמיה, אוניברסיטה, קואליציה ; מלים בסיומת לועזית, כגון : מוזיאון, מקסימום, בריום (יסוד בכימיה) ; צורות נטייה בעלות סיום דקדוקי עברי, כגון : סוציאליסטי, קואליציונית, קומוניסטים, סימפוניות.

מלים בודדות, כגון : רדיו, טלפון, טלגרף ועוד.
הוועדה החליטה פה אחד :

שמות פרטיים עבריים הטעמתם לפי כללי הדקדוק. זוהי ההטעמה כתקנה, וחייבים לנהוג בה למעשה.
הוועדה החליטה ברוב דעות :

מלים שאולות מלועזית הטעמתן לפי כללי הדקדוק הנוהגים במלים עבריות. זוהי ההטעמה כתקנה, וחייבים לנהוג בה למעשה. בדיון על החלטה זו בישיבת המליאה השתתפו הא' בן-נון, ייבין, סדן, שבטיאל, שלי, אברמסון, גרבל, אורבך, בן-חיים.

יש שחייבו את שני חלקי ההחלטה. הא' בן-נון אף טען, שלגבי השמות הפרטיים אין כל מקום לדיון, שכן הניקוד המקראי מחייב. כדי לאפשר את הטעמת מלרע במלים ארוכות כגון אוניברסיטה הציע את המתג כהטעמת עזר בהברה המרוחקת מטעם המלה. הא' ייבין הזכיר לשונות שמקפידות על הטעמת מלרע, ואם הן יכולות להגות "אוניברסיטה" או "אוניברזיטט" בהטעמת מלרע, גם העברית תוכל מבחינה תיאורטית, אבל פקפק, אם ניתן הדבר לביצוע. הא' סדן אף הוא תמך בהחלטות אלה, ותלה תקוותו בקריינים ושקננים בעלי משמעת ובעלי רצון טוב, שיש בכוחם להשפיע בהגיייתם על הציבור. אף הא' אורבך סבור, שאין להתייאש בתקנתה של ההטעמה הנכונה בסוגי מלים אלו. האדונים שבטיאל ושל י סבורים, שאין להחמיר, בשעה שקיימים גופי הלכות בלשון, שתקנתם קודמת לתקנת המלה הלועזית או לתקנת השם הפרטי. הא' אברמסון אף הוא נוטה להקל, חוץ מן המלים השאולות שקיבלו סיום דקדוקי עברי, שיש להשתדל להגותן כדיון.

הא' בורלא : האם נתעוררה גם שאלה של שמות מקומות ?
הא' מדן : הוא הדין.

הא' שירמן : דעתי היא, שעד כמה שאפשר, יש להכניס את ההטעמה הדקדוקית על אף הקשיים המעשיים, אבל זה עניין של חינוך והרגל. כמוכן, לא בשמות אנשים. ברוסית למשל, מטעמים : מנדלסון, אייכנדרוף וכו', ואינני מציע לנהוג בדרך זו.

הא' טורסיני : מובן, כשמדברים על שם זר בלשונו המקורית, אין לנו הכרח לשנות אותו. שם צרפתי — כמוכן, מבטאים אותו כבלשונו. אבל יכול להיות שבמשך הזמן תגבר לשוננו גם על זה.

הא' דיקמן : גם דעתי היא, שבשמות הזרים יש לשמור על צלצולם.

הא' סדן : לא דובר בהחלטות על שמות זרים, אלא על שמות עבריים ועל מלים שאולות.

הא' בן-חיים: אני מבקש למסור תוספת אינפורמציה על מעשה הוועדה: הוועדה הביאה לדיון שני עניינים:

(א) הטעמת שמות עבריים, שנתפשט המנהג שלא להטעמים כחוק מלרע, כגון שרה, רבקה, וגמצאו תומכים לדרך זו בסברות עיוניות;

(ב) מלים שאולות בלשוננו, בעיקר מן הלשונות החדשות, כגון פקולטה, שאף הן הטעמתן בדרך כלל שלא במלרע. נוסף על כך יש בעית שמות בני אדם זרים מעיקרא, שהם שמות של דוברי עברית, כגון גולדברג ועוד ועוד.

לפתרון הבעיה האחרונה הזאת אין הוועדה מציעה, לפחות לפי שעה, שום הצעה, ולפיכך אין לדון בה במליאה בויקה להצעת הוועדה שלפנינו. השאלה הראשונה הוכרעה בוועדה פה אחד. השאלה השנייה הוכרעה ברוב דעות. ורק החלטות הוועדה האלה עומדות לדיון במליאה.

הא' ייבין: נדמה לי, שקשה להבדיל בין הדברים, ומכאן פתח לעניין המלים השאלות. שני הדברים קשורים זה בזה. לא נוכל לאמר קואליציה, אם בשם הלועזי נאמר ג'וזמן, והוא לא פחות שם פרטי מאשר אברהם, יצחק או יעקב. ואל נשכח, שיש שמות החיבה: אבי, רמי וכמותם לעשרות ולמאות. על כן, כשאנו באים להחליט, עלינו לראות את השאלה בהיקפה הגדול. אי אפשר להחליט על האחד בלי השני. גדי בן סוסי הוא במקרא, והטעמתו שם מלרע, מלבד זאת יש היום הרבה מאוד יהודים, הנקראים בשמות פרטיים לועזיים. כיצד נקרא להם: רג'ינה, רג'ינה או רג'ינה? זה צריך להיות חטיבה אחת. אם נחליט כאן — תצמח גם החלטה בעניין מלים שאולות. אבל אם נחליט שנאמר ג'וזמן, אז אפשר לאמור קואליציה. ויש לזכור שלא כל השפות שוות; אם נחליט לבטא את המלים כמבטאן בלועזית, לפי איזו שפה נבטא השם שפּר, הגרמנים והאנגלים מבטאים מלעיל, ואילו הצרפתים מבטאים אותו מלרע.

הא' דיקמן: רצוני לשאול, מה יהיה גורלן של מלים לועזיות כגון: מוּזָה — מוּזָה, מוּזָה — מוּזָה? או גרמנים וגרמנים?

הא' שירמן: אחרי שהרהרתי בדבר, הגעתי למסקנה, שמוטב לא לקבוע כללים אחידים, גם בעניין השמות אין להחליט אלא לאחר סקירת החומר, שהרי אין כאן אחדות. הצרפתים אומרים coalition, אבל את השמות הפרטיים מסוגלים הם לבטא גם בהטעמת מלעיל. כך שאפשר יהיה לנו לומר גם ג'וזמן וגם קואליציה. אבל שמעתי סוציאליזמוס ונדהמתי — הדגשה של הסיומה, שכדוגמתה יש אולי רק ביוונית. הנני מודה שיקשה לקיים זאת. על כן מציע אני, שהוועדה תערוך רשימה של סוגי מלים ותחליט על ההטעמה בהתאם לסוגים השונים, ולא באופן אחיד.

הא' מלצר: בדברי מר מדין שמעתי רק רמו לכך, שבוועדה הזכירו את המתג כמחצית הנגינה או כנגינה שלמה. אולם תפקידה של מחצית הנגינה הראשונה במלה גדולה בת כמה חברות חשוב מאוד, כי נגינה ראשונה זאת קובעת את מקומה של הנגינה השנייה, העיקרית. למשל, המלה אוניברסיטה, אם אני מוסיף לפניה ה"א הידיעה, ויש בה שש חברות, יכול אני לקרותה כשני אמפיברכים האוניברסיטה, ואז תהיה הנגינה מלעילית, וכביכול שלא על-פי הדקדוק, או אני יכול לקרוא כשלושה יאמבים: האוניברסיטה, ואז תהינה בה למעשה שלוש נגינות, והאחרונה במקומה ה"דקדוקי", כלומר מלרע. דבר זה אינו עניין למשוררים בלבד, אלא לכל אדם המדבר לתומו. ועל כן דרושה לנו רשימה מפורטת של כל המלים הלועזיות שמשתמשים בהן בעברית, ובהן תהיה מסומנת לא רק הנגינה העיקרית, אלא כל הנגינות שבמלה.

הא' טור-סיני: זאת כמוֹבן העצה, שאיננה מקילה על הכנסת אהירות ועל קריאה מובנת קלה. אני חושב, שמי שמכניס כאן מתג, לא תיקן על ידי זה כלום, כי במקום לזכור את ההברה שיש לשים עליה את האקצנט — צריך לזכור שיש אפשרויות שונות. אנחנו נסתפק, לדעתי, לקבוע, היכן צריך לשמור על ההטעמה העברית המסורתית, שהיא בדרך כלל מלרע, חוץ ממלים כמו מזל, ספר, קודש.

הא' מורג: ברצוני לפתוח את דבריי בדוגמה, שהביא הא' דיקמן, ואשר מובעת בה ההבחנה המשמעותית על-ידי מקום ההטעמה: גרמאני לעומת גרמני. עובדה היא, שהעברית החדשה משתמשת בהיקף נרחב בגורם ההטעמה לשם ההבחנה המשמעותית, ואין אנו יכולים למוד את כל השמות הפרטיים באותה אמת-מידה. יש מלים, שהטעמתן המלעילית מציינת, שהן שמות פרטיים ולא שמות עצם או תארים, כגון אורה (מלעיל, שם פרטי) לעומת אורה (מלרע, שם מופשט), יפה (מלעיל, שם פרטי) לעומת יפה (מלרע, שם תואר), ונשאלת השאלה, אם עלינו לנסות לעכב כאן תהליך, שהוא התפתחות טבעית בלשון.

אשר לצורות, שיש בהן סיומת דקדוקית עברית למלה שמקורה לועזי וההטעמה הנוהגת בהן בלשון הדיבור אינה מלרעית, כגון קואליציוני — נראה שבכך באה הלשון לציין את זרותה של המלה.

אגב, לגבי ההשוואה ללשון הצרפתית, שבה גם מלים זרות הטעמתן מלרעית, רצוני להעיר שאין להשוות מבחינה זאת את העברית ואת הצרפתית. ראשית, משום שבצרפתית ההטעמה אינה פוֹנימית, אינה משמשת לשם הבחנת המשמעויות, ושנית — דובר זה קשור לקודמו — ההטעמה הצרפתית שונה גם מבחינה פוֹנימית מן ההטעמה העברית, ורק בגלל גורמים ריחמיים היא נשמעת כמלרעית.

הא' טור-סיני: השאלה חשובה. כל מה שנחליט, אינני יודע אם נצליח בו. אנחנו קובעים מה שנכון ומה שרצוי מצד הלשון, לא מה שהעם עושה מחוסר ידיעה, אבל עלינו, כמוֹבן, לדון בהרבה פרטים. אנו רוצים לבוא לידי קביעת דרך, אבל היא תהיה ניסיונית ולא מוחלטת. אנו צריכים לאמור מה שיש לאמור ברוח הלשון העברית.

הא' קוטשר: ההטעמה המלעילית של שמות עצם פרטיים מוצאה מן היידיש. דבר זה משתקף בהטעמה שמות מקומות. תל-יזרעל, תל-אביב — הכול מלרע. לעומתם ראשון, זכרון — אלה הם יישובים, שנוסדו על ידי דוברי יידיש, ולכן הטעמתם מלעיל.

הא' רבין: תל-אביב נוסדה אף היא על-ידי דוברי יידיש, ואין קוראים לה תל-אביב.

הא' טור-סיני: "פוק חזי מאי עמא דבר" איננו הכלל שאנו הולכים אחריו, שאם כן, עבודתנו מיותרת.

הא' קוטשר: מהצד השני, כמו שיקרה לעתים, בעברית המדוברת התפשט הכלל הזה, ואפשר לומר שהוא הפך לכלל ממש. ז'בוטינסקי הציע עוד לפני 40 שנה להבחין בין אורה (שם פרטי) לאורה. עם זה קשה שנסמוך ידינו על המצב, כמו שהוא היום. יש להשתדל לשנותו. השאלה — כיצד? הא' ייבין כבר ציין, כי שמות-עצם פרטיים אינם שמות סתם, הם טבועים בחותמם של רגש מסוים, ולא יהא קל לשנות את הנוהג בהם. לכן אני מציע, שלא למוד את כולם באותה אמת המידה. מצד אחד — לקבל את החלטות הוועדה בעניין שמות-עצם פרטיים, אך מסופק אני, אם נצליח לעקור אבי. רמי, שהם שמות חיבה מובהקים. לפיכך נחפש להם "היתר". אנו מוצאים לכך מעין אסמכתא בארמית. גם הארמית נוהגת בפרינציפ אותו מנהג שנוהגת העברית, אף-על-פי כן במלת אבי אנו מוצאים את ההטעמה אבי (דנ', ה, יג).

הא' טור-סיני : מבטאם של קדמונינו, כידוע, היה שונה מזה שהנהגנו. אבל אנו רוצים לשמור על מבטא אחד. כידוע, לא היה גם מבטא ערבי אחד. עוד לפני 15 שנה דובר בדיאלקטים ערביים שונים בערים ובכפרים. אבל אנחנו משתדלים להנהיג שפה אחת ודברים אחדים.

הא' קוטשר : דרך משל, מבחינת אוצר המלים אין הארמית נטע זר. אנו מנסים לקנות במשיכה מן הארמית שרשים שאינם בעברית. הארמית הותרה לבוא בקרב העברית החדשה. אם לא נשתדל להקל בנידון זה, אני סבור, שלפתח ההצעה רובץ הכישלון, והציבור לא ישמע לנו, בייחוד אשר לשמות הפרטיים. לפיכך : בעניין שמות החיבה נפתח פתח צר ונותר בהם הטעמה מלעיל.

הא' לייבל : מלות חיבה יש בהן מידה כזאת של רגש, שגם איננו יכולים לשנות בהן וגם איננו צריכים לעשות זאת. העברית אינה יודעת קיצורי מלים, ואם היו כאלה, איננו יודעים כיצד קיצרו. עלינו להשאיר קיצורי מלים כמו שהם מתהלכים, בלי לתת להם גושפנקה רשמית, כיוצאים מכלל הדקדוק. רציתי להעיר על המתיגה שהוצעה כאן. אומרים קואליציה, אבל גם אם נבטא את המלה מלרע עם מתג, לא ישתנה דבר. באירופה עברנו לאקצנט דינמי המדגיש את ההברה, מבלי שיהא בעברית צורך בכך. היו לעברית תנועות גדולות וקטנות ונגינה מוסיקלית. אבל אנו מדגישים את הנגינה במידה כזאת, שאין היא עוד עברית. אפשר להשפיע ע"י המורים על אופן הדיבור הזה, שלא יהיה עצבני כל כך. הערבי מאריך בתנועה כמה שאפשר. אנחנו מקצרים ומגזימים בכך. אפשר לבטא את המתג והטעם העיקרי ביחד, בלא הדגשה מיוחדת לאחד מהם. נביע קואליציה בעזרתו של אופן נגינה מתון.

הא' טור-סיני : זאת אומרת, שאתה מציע הטעמה מרחפת.

הא' בנעט : אין לנו לשכות, מה ששמענו מפי הא' בן-חיים, שהשאלה שאנו עוסקים בה עכשיו — שירות השידור תובע תשובה עליה ; ואני חושב, שגם בית-הספר צריך לדרוש תשובה לשאלה זו. וכן יש לשים לב לעובדה, אשר הצביע עליה נשיאנו, שהטעמות שונות רווחות באוכלוסייה, לפי המוצא הגיאוגרפי של כל אדם. המוקדמה הראשונה מחייבת לתת תשובה אחידה ; אי אפשר לנו לקבוע מאה כללים או יותר למקרים השונים. גם אם נקים ועדה מיוחדת, שתתבונן בכל הסוגים של מלים ואולי של משפטים הבאים בחשבון, אינני חושב, שהיא תמצא יסוד לקביעת כללים. יש לפנינו רק יסוד אחד והוא : דרכי ההטעמה העברית בדקדוק הידוע לנו. ואף על פי שאני בהחלט אינני מתנגד לשינויים בלשון, הבאים בדרך התפתחות טבעית, אני חושב שהיום חובתנו לקבוע הטעמה אחת כהטעמה רשמית, כהטעמה אשר אנשי שירות השידור צריכים להשתמש בה ואשר יש ללמוד אותה בבית הספר. אבל אין פירוש הדבר, שיש לחייב כל אם להשתמש בהטעמה הזאת בפנותה אל תינוקה. אם בדיבור הרגיל בני אדם מטעימים את המלים ואת השמות כמו שנוח להם, לפי נוהג ארץ מוצאם או מסיבות אחרות, לא נאמר לכל אחד בגלל זה : אתה משבש את הלשון. לדעתי, אף על פי שאין הדבר רצוי, צריך להבדיל בין שני מישורים : מישור הדיבור שלומדים אותו, ומישור הדיבור החי.

כלל ההטעמה לפי חוקי הלשון העברית נוגע לפי דעתי לשמות העבריים בלבד מבין השמות הפרטיים. אילו הייתה לשוננו כמו הצרפתית, שיש לה בעצם כיוון הטעמה אחד — מלרע (אע"פ שבשטף הדיבור מטעימים הצרפתים כמה מלים מלעיל, כמדומני בתוקף גורמים ריתמיים), אולי ראוי היה להפעיל חוק הטעמה אחד לאזרח ולזר גם בשפתנו ; ברם, כיוון שבעברית יש לנו ממילא שני מקומות הטעמה, אין בהטעמת שמות פרטיים לועזיים

על פי לשון המקור משום פגיעה בקצב לשוננו. לכן אני חושב, כי הכלל, שההטעמה תהיה לפי כללי הדקדוק נוגע לשמות פרטיים רק עד כמה שהם עבריים; אבל אם מוסיפים לשם לועזי סיומת עברית, יש להטעים במבטא הרשמי הזה את ההברה, שחל עליה הטעם לפי הדקדוק העברי.

אותו הדבר נוגע למלים, שאינם שמות פרטיים. צריך ללמד את התלמיד וצריך להורות לאנשי שירות השידור ...

הא' טור-יני: ולכל המדבר שפה מופתית ...

הא' בנעט: ... בשעה שהוא מתכוון להיות למופת לאחרים. כשאני קורא איזה טקסט בפני קהל, אני משתדל לבטא לפי כללי הדקדוק, עד כמה שאני שולט בהם, אבל בשיחה פרטית לא תמיד אני מקפיד בנידון זה, ואני חושב שדבר זה איננו הכרחי כל כך. אך במקום שבו דרוש דיבור מופתי, הרי זה צריך להיות לפי כללי הדקדוק.

הא' רבין: לא הייתי בדיון הקודם, ויכול להיות, שאחזור על כמה דברים. אני חושב, שצריך להבחין בין מלים זרות, שצורתן נשארה בלי סימן עברי מובהק, ובין מלים, שיש להן סיומות עבריות אע"פ שהן גזורות ממלים זרות. המלה קואליציה היא זרה, אבל המלה קואליציוני נעשתה מלה עברית על-ידי הסיומת. בבואנו להחליט, עלינו להביא בחשבון את ההבדל הזה. כל דבר, שנכנס לתוך מערך הסיומות העבריות, צריך לקבל הטעמה עברית. מחובתנו לעשות זאת, כי זוהי מלה עברית לפי כל הכללים.

לגבי המלים הלועזיות, שאין להן עדיין סיומות עבריות, אציע מחשבה אחת לשיקול: יש מלים, שאנו משתמשים בהן, כאילו הן שמות זרים, כגון קולחוז, שאמנם יש לה הטעמה מלרעית. סוף סוף אנו משתמשים בה רק כשאנו מדברים על ענייני רוסיה. אמנם הצרפתי נוטה גם במקומות אלה לתת הטעמה צרפתית, אבל זה מפני שההטעמה הצרפתית איננה ברצונו של הדובר, אלא עניין פיסוי של הדובר, ובשבילו זהו מאמץ לסתות ממנה. לעומת זאת אצלנו אפשר לשנות ולגוון. על כן יש לקבוע: אם מלה מסוימת כבר נכנסה לעברית, דייה כדי ששונה את ההטעמה. אולי, אם נחליט שמלים לועזיות תקבלנה הטעמה עברית, צריך להכין רשימת שמות לועזיים, שהן כמו מלים עבריות לכל דבר, כמו אלה שנתקבלו לפני אלפיים שנה מהרומית והיוונית, ולגבי מלים אחרות אנו נוהגים laissez-faire. כי לעברית כל מלה, שרק במקרה נכנסת לאיזה דיון — זה יהיה אבסורדי. אין אנו יכולים, כשאנו מדברים היום על ענייני קובה, לקחת מלים הנוגעות לעניינים קובאניים ולהפכן לעבריות, כי מחר הן תיעלמנה.

לגבי שמות פרטיים, איש לא יאשימני, שאני מתנגד לעברית מדוברת. כאן יש להבדיל בין הנורמה ובין השימוש. אין מחובתנו ללכת תמיד אחרי השימוש. אין רע, אם יהיה הבדל בין העברית המופתית ובין העברית המדוברת. זה טוב ללשון מתפתחת, כי אחרת כובלים את הלשון העממית והיא לא תוכל להתפתח. לכן אני חושב, שנקבע אמנם שרה וכו', אולם קיצורים, מלות החיבה, שהן בשפות שונות מסוג פוניטי מיוחד ואינן נכנסות לחוקים הפוניטיים של הלשון, יישארו על פי חוקי ההטעמה של הלשון העממית.

ארשה לעצמי להציע רעיון לתולדות הלשון: אם בימי המקרא קיצרו שמות והורידו את החברה האחרונה כגון עדלי מעדליהו, קדמה לזה ודאי הטעמה שאפשרה זאת, לכן, כפי שכבר רמז הא' קוטשר, כדאי גם היום לשמור על ייחוד שמות החיבה. אלה אינם עניין נורמטיבי, ואין צורך להזדקק להם ולחוק חוקים. אם אדם יבוא וירשום את בנו בתעודת לידה בשם דני, אז עליו לקבל את הדין ולקרוא לו דני (מלרע).

הא' טור-סיני: כל נואם הצביע על דברים חשובים, אבל קשה להגיע להצעה שתצא ידי הכול.

הא' בן-נח: סבור הייתי, שהבעיה פשוטה והצעת הוועדה נבונה ומתונה, והנה גלשו לזיכוח ארוך, לדעת, בלתי מוצדק. אבל מאחר שנאמרו כאן דברים נגד הצעת הוועדה...

הא' בן-חיים: לא נגד הצעת הוועדה, אלא דברים אחרים, שלגביהם לא הציעה הוועדה — אולי לפי שעה — שום הצעה.

הא' בן-נח: בדיון הובאו גם נימוקים נגד הצעת הוועדה. דומני, שאיש לא ישלול ממשוררים את חירותם לסטות מהכללים לצורכי המקצב. הם "עם לבדד ישכון". אבל אם דובר כאן על זכויות "המישור ההי" — אינני יודע, ויפה עלינו לחשוב על כך, עד היכן הוא זכאי להשתרע, ומהם גבולותיו. מתפקיד האקדמיה לתחום לו תחומיה, ולא לתת לו להתפשט ללא גבול, ואם נאמר, שעלינו להתחשב בהתפתחות הטבעית של לשוננו, הרי, לדעת, לשם כך קיימת האקדמיה, שתרוסן התפתחות טבעית זו; שאם לא כן — האקדמיה מיותרת.

כבר נאמר, שהבחנות מסוימות כמו גרמאנים — גרמאנים הן מקריות. מכל מקום, בשל הגרמאנים בוודאי איננו חייבים להפוך את עולם לשוננו. גם ההבחנה בין "פה הבת" ובין "הבת הפה" — אין להגזים בה. בלשונות אחרות (לרבות היידיש, שמתוכה הגיעו אלינו רבים משמות אלה) ההבחנה אינה קיימת. ואם נתהווה נהוג ההבחנה בעם, מתוך איזו מסורת הטעמה, שהושפעה מהיידיש, כלומר בהשפעת חוץ — מה נעשה? הנאמר בשל כך שורות ויפות? בדבריי בדיון הקודם אמרתי, שעלינו להבחין בין מלים זרות ובין מלים שאולות הנקלטות בלשוננו, ועל כן עלינו לנקוט כלל זה: כל מה שהוא חלק מן הלשון העברית, חלים עליה חוקי הלשון העברית. האם בנוהג צריך להבדיל בין שם הפרח ובין שם הילדה, ובאביב אין צורך? גם אסור לנו להגזים במומנט הרגש — גם לזה אין סוף; הרבה רגש יש במלים בנבנה וגלידה — כלום משום כך נסלף את הטעמתן או נצדיק את התביעה, שידבר כל איש לפי מסורתו והרגליו? והרי אין בני עמנו מוכנים לקבל על עצמם מרותם של חוקי הלשון העברית.

יש לומר עוד כמה מלים על מה שהציע הא' רבין ואחרים. אני חושב, שעלינו להתנגד בתכלית גם להבחנה בין שם היסוד, כגון אוניברסיטה, ובין הנגזר, כגון אוניברסיטאי, בין קואליציה ובין קואליציוני. אף המלה קואליציה בצורת היסוד היא חלק מהלשון; בסמיכותו אנו אומרים קואליציות, ואנו מטילים עליה את סיומת הרבים — ות. האם זה תהליך לשון עברי או לא? לא ייתכן, שביחיד תהיה המלה זרה, וברבים לא. לכן אני מציע, שנקבל את הצעת הוועדה.

הא' רבין: אני רוצה לשאול, האם "מלים שאולות" נאמר כאן כנגד "מלים זרות"?

הא' בן-חיים: כן.

הא' בורלא: רבותי, הנה שמענו כאן דעות שונות תאורטיות, פוניטיות, דקדוקיות — ובכל זאת אין אנו משתכנעים ואין אנו באים לידי הסכמה מסוימה, וזאת מחמת שתי סיבות: (א) מפני שאנו מרגישים בקושי הגדול שבתיקון הטעמה הנכונה, לאחר שהשיבושים מושרשים בפי העם, וקשה לגזור גזרה על הציבור שאין הציבור יכול לעמוד בה. (ב) שהתקנות והתיקונים שאנו מציעים הם מסובכים, מפוצלים ומרובים. ואילו הצעה שאני רוצה להציע, אם כי אולי תיראה כפשטנית, או כפשרנית, אבל בעצם היא באה להתגבר על שתי הסיבות, או המכשולים, שהזכרתי — והיא כוללת שני סעיפים:

א) שמירה קפדנית שלמה על כל מה שהוא מעצם הלשון העברית. לכן כל שם עברי של איש, של עיר, ארץ וכל מלה עברית שהיא — יש לשמור על כללי הדקדוק בלי כל יוצא מן הכלל: שָׁרָה, רבקה, פתח־תְּקוּהָ, רחובות וכו'. כי היא שפתנו, ועלינו לשמור עליה בכל הדיוק.

ב) ואילו מלים לועזיות יש להשאירן בדרך כלל, כפי שהן מבוטאות בפי העם הזה (ורק רשימת שמות יוצאים מן מכלל תקבע, מחמת שיקולים מיוחדים, תיקונים לשמות לפי רוח הלשון העברית), כי לא פגם או גנאי הוא לנו, אם אנו מבטאים שם או מלה כמות שהוא בפי העם הזר, אדרבה: לא על פי שיקוליה והחלטותיה של איוז סמכות לשונית עליונה, אלא העם, כיוון שאינו יכול לבטא את השם או את המלה בדיוק כמו שמבטאו העם הזר — מבטאו הוא כפי שנתפס וכפי שנפלט מכלי מבטאו. הנה, למשל, Elsass-Lothringen הגרמנית הפכה בפי הצרפתי Alsace-Lorraine. לא האקדמיה הצרפתית קבעה כך את השם, אלא העם הצרפתי שמע כך וקבע כך. או, למשל, ביקשתי פעם בדמשק ממש בית־הספר, שיביא לי עריסה משכונה רחוקה מבית חוגיה אייזנברג. הלך השמש ושהה כל היום בחוץ ולפנות ערב שב בלי העריסה. התנצל ואמר: ואללה, שאלתי וחיפשתי כל היום, איפה בית עאז־בֶּק — ואיש לא ידע, איפה הוא גר. לאמר: הוא שמע וביטא תחת אייזנברג שם הדומה לערבית: עאז־בֶּק.

ואמנם ידענו גם ידענו, שבספרותנו העתיקה, בתלמוד, בספרות ימי הבינים בספרד, ניתנה לשמות ולמלים צורה עברית — אבל שם היה המצב אחר: העם לא ידע את המלים החדשות הזרות, אלא החכמים קבעו כפי שקבעו; אבל בימינו העם הוא המדבר והנושא בפיו את המלים הזרות, והא שמבטאן כפי שמבטאן. ועוד: מהו "התיקון הגדול" שנתקן, אם במקום אופטימי נאמר אופטימי, או במקום אכזזי נאמר אכזזי? כלום אין משקלים כאלה בעברית? אין טרוכיאוס ואין אמפיבראכוס בעברית? האם אוניברסיטאי אינו עברי, ואילו אוניברסיטאי הוא עברי כשר?

לפיכך כל צמצום ואחידות, שנקבע בעניינים לועזיים — יתקבלו בפי העם עם הגבלות מסוימות (כאמור לעיל), ואילו אם נחמיר בקפדנות יתרה — לא יוכל העם להישמע לאשר לא ניתן לו להישמע.

הא' גרינברג: רציתי שנקצר בוויכוח. אני חושב שבדרך כלל נכונה היא הגישה של הוועדה. משום שמשמשת היא ויכולה לשמש קריטריון לגבי כל דיונו באקדמיה בעניין חוקיות הכתיב וההיגוי בתהליך ההתפתחות של השפה. לא דיברנו עברית כשפת־אם לא בבית־אבא ולא בבית־הספר, ולפיכך יש לנו סרחה־עודף של יחס "גירסא דינקותא" (מלעיל דווקא!) גם מבחינת רגשית לכמה מוסכמות־היגוי והרגלי־ביטוי, שהם נוגדים לחוקת לשוננו העברית. משום כן, לדעתי, עלינו לנקוט בכל החומרה: שיש לקיים את החוקים הדקדוקיים של לשוננו. זה ישמור אותנו בפני הפקר השימוש כרצון איש ואיש בשפתנו, וילמדנו לנהוג כדרך שנהוגים בכל שפה אחרת. לא העלינו כלל את השאלה, אם לדבר בהברה הספרדית, והנה היא כעת כדבר המוסכם שאין לשנות בו. והרי הברה זו ב ש ו ר ש ה ח ו מ ר ה , כנגד ההרגל של דורות בגולה.

הא' ייבין: ההברה שאנו חושבים שהיא ספרדית...

הא' גרינברג: שוב אני חוזר ואומר: אם ננהג בחומרה זו, אנו מרגילים את עצמנו להשתחרר מן המשך הלועזיות, ההולכת אחרינו מבית אבא, ומתחייבים לחוק כללי הדקדוק של השפה. עלידי כך אנו נזהרים מפני חריגות מן החוק. לכן אני מחייב החמרה. למשל: לא טוֹר מְלַכָּא (מלעיל, כפי ההרגל), כי אם טוֹר מְלַכָּא מְלַרַע, אם כי גם אני כאחרים רגיל

בכך. אין אומר באנגלית "יעקב", אלא "דוֹיִקוב", ולא יעלה על דעת איש לומר לאנגלי: אל תאמר כך. אנחנו, כחניכי שפות לועזיות, מתירים לעצמנו בעברית לבטא מלים לועזיות כשמות אדם, צרים וארצות — שלא כחוקת השפה העברית, כי אם כפי שהם בפי הזרים. לכן אני מחייב גישת הוועדה, שהיא נכונה; ויש לקצר בוויכוח ולהביא להצבעה. אם אמנם נכונים כולנו לגישה, שיש בה משום רצון שמירה על כללי דקדוקה של לשוננו והיא המחייבת, ממילא בטלים הצרכים בכל מיני ויכוחים.

הא' ייבין: להא' מורג — לא פעם שמעתי הנמקה סימנטית זו. אין לה כל יסוד! זוהי המצאה של פילולוגים, שהמציאו הצדקה לעניין זה, והיא גם לא נכונה. אני מעיד, כי לפני 58 שנים, כשהביאו אותי ארצה, ישבה בקרבת ביתנו משפחה, שהייתה לה בת בשם שיינדל, וקראו לה כולם יפה, ואיש לא העלה בדעתו לקרוא לה אחרת (לימים שינתה שמה לשפרה). למה לחפש הנמקות? ההגירה הגרמנית הכניסה בשנות ה-30 את ההטעמה המלעילית לשמות העבריים. עד אז איש לא אמר דוד, רחל. היום אומרים כך.

על כן אני מבקש לוותר על הנימוק הפסידוֹ-מדעי. אין לו על מה שיסמוך. הוא הדין לגבי שמות המקומות. ארבע־חמש המושבות הוותיקות בארץ פתח־תקווה, רחובות, ראשון, גדרה, חדרה נהגו מלעיל, על דרך ההיגוי היידישי; אבל איש לא אמר ולא יאמר מעינות, אפיקים.

[הא' טור־סיני יוצא. הא' בן־חיים יור.]

הא' בן־חיים: אני רוצה להאריך דיבור בשם הוועדה, לאחר דברי הא' בנעט, שהבהיר את הלך הרוח בוועדה, ולאחר דברי הא' גרינברג, שעמד בבהירות על עקרונות, שהיו אף נר לרגלי הוועדה. הגיעה השעה, שנצביע על הדברים שהביאה הוועדה לפני המליאה.

הא' מורג: לעניין ניסוח ההצעות ע"י הוועדה: הניסוח "הטעמה כתקנה, וחייבים לנהוג בה למעשה" יוצר הבחנה חריפה בין דיבור מופתי לבין הלשון המדוברת. אני מציע למחוק את המלים וחייבים לנהוג בה למעשה.

הא' בן־חיים: כל החלטות האקדמיה הן ללשון הרשמית. אין האקדמיה מעמידה שוטרים על דוברי העברית לבדיקה, אם הם מקיימים את החלטות האקדמיה. הכוונה היא תמיד ללשון הרשמית ולמוסדות הרשמיים. והחלטת האקדמיה אמנם פירושה "חייבים לנהוג בה למעשה".

הא' שירמן: כדי שלא להכשיל את ההצבעה — מציע אני לנהוג כאן הפרדה. הרוב בעד קבלת החוק של שמות עבריים בעלי סיומת עברית. כנגד זה אני חושש, שארגנטין מלרע לא יתקבל.

הא' בן־חיים: האקדמיה קובעת, מה העברית כתקנה, ואין יכלכל שירות השידור את ענייניו, זו שאלה לעצמה.

הא' רבין: ברור שבתיאטרון יש סוג מחזה וסוג משחק, שבו מדברים בלשון המדוברת. אם רוצים לתת מחזה בלשון התקנית, אז יש לדבר בלשון התקנית. ברור שאין אנו יכולים לאסור על שחקן, הרוצה בתיאטרון לדבר כמו עולה חדש, שידבר כך.

אני מציע: אנחנו קובעים, שזהו הדיבור התקני, וכך חייבים לנהוג למעשה בלשון התקנית.

הא' לייבל: אין מושיבים במאסר את אלה שלא ידברו כך.

הא' רבין: מה תהיה גישתו של משרד החינוך? כל ריסון בהחלטה אין בו כל תועלת. כי כל מורה יתקן את הדיבור של תלמידיו.

הא' בן-חיים: אי אפשר שהניסוח יוציא מהחלטה את הרוח והעניין. צריך להחליט, מה מחייב את הלשון הרשמית, בין שתנוסח החלטת האקדמיה כך, ובין כך.

הא' מלצר: נדמה לי, שאסור לנו להצביע בשאלה זו. כי אם תתקבל ההצעה בחיוב, תהיינה בהחלטה פרצות, בחינת הלכה ואין מורין כן. יש להחליט, שההטעמה תהיה תמיד מלרע על פי הלשון העברית, חוץ מן המלים שתובאנה ברשימה.

הא' קוטשר: אני מציע להוציא שמות חיבה.

הא' גרינברג: מובן, שאי אפשר להצביע על "איך אשתי קוראת לבני ברגשות-חיבה ופיוק לעתים"... זה לא ייתכן, כי זה עניין ביתי, ואין שייכת לכאן החלטה...

הא' רבין: יש ספר שנקרא "אמי ותמי". כיצד יבטאו את השם?

הא' מורג: אני חושב כמו הא' מלצר, שאנו גוזרים גזרה שהציבור לא יוכל לעמוד בה. אני מציע לקבל החלטה האומרת, שהטעמת השמות הפרטיים תהא בהתאם לכללי הדקדוק, למעט אותם המקרים, שבהם ההטעמה המלעילית יוצרת הבחנה משמעותית בין שמות-עצם פרטיים, כגון אורה, יפה, לבין שמות-עצם כלליים או תארים, כגון אורה, יפה.

הא' בן-חיים: אנו מצביעים על הצעת הוועדה:

שמות פרטיים עבריים הטעמתם לפי כללי הדקדוק. זוהי ההטעמה כתקנה, וחייבים לנהוג בה למעשה.

הצבעה: בעד ההצעה — 15

נגדה — 1

נמנעו — 3

ההצעה נתקבלה.

הא' בן-חיים: מי בעד סעיף זה בתוספת: "למעט שמות חיבה?".

הא' סדן: לפי שהחלטות האקדמיה חובה, רציתי להבין, אם הוצאת שמות החיבה מכלל ההחלטה המחייבת שימוש לפי כללי הטעמים, פירושה שהמחויבים בהחלטותינו יהיו חייבים באותה תוספת: "למעט שמות חיבה". שאם כן, מה טעם פסלנון שרה, יפה, ניצה במלעיל, שנמצאו להם סניגורים, כביכול שינוי טעם בא משום החיבה ולשמה?

הא' בן-חיים: זה לא ייתכן. הוועדה החליטה נגד זה, וזה הועבר. כל זה נאמר לפני ההצבעה. אבל אם אתם רוצים אפשר להצביע שנית, ואני מבקש שיהיה ברור, שמי שמצביע בעד הצעה זו, שולל את הדברים האחרים.

הצבעה שנייה: בעד ההצעה הנ"ל — 14

נגד — 4

נמנעו — 1

ההצעה נתקבלה.

הא' רבין: אני רוצה להעיר לסדר היום: מכיוון שהוועדה עצמה עדיין לא החליטה, נצביע על ההצעה בדבר הטעמתן של מלים שאולות סעיף סעיף: קודם כול על מלים שאולות מלועזית בעלות סיומות עבריות; אחרי זה נצביע לחוד על מלים שאולות, שהן היום חלק של העברית; ולאחר מכן נצביע על בלגיה, רוסיה.

הא' בן-חיים: הא' רבין מציע לחלק את ההצבעה לשלוש. שאלה ראשונה: מלים שאולות מלועזית, שיש להן סיומות עבריות מובהקות (קואליציוני, אמריקני וכיו"ב), דינן כמלים עבריות.

הצבעה: בעד ההצעה — 16

נגד — 1

נמנע — 1

ההצעה נתקבלה.

הא' בן-חיים: אנו מצביעים עתה על השאלה השנייה: מלים שאולות מלועזית (כמו: בריס, מקסימום) הטעמתן כעבריות.

הצבעה: בעד — 12

נגד — 3

נמנעו — 2

ההצעה נתקבלה.

הא' בן-חיים: השאלה השלישית: שמות לועזיים של מדינות, שהסיומת שלהם עברית, כמו בלגיה, רוסיה, מי בעד הטעמתם לפי כללי העברית?

הא' רבין: רק ארצות, או גם ערים?

הא' בן-נון: אני מציע, שלא נסבך את הכלל ולא נוסיף ערים. נדבר רק על ארצות, כפי שהובא הכלל בהצעת הוועדה. את הערים אפשר לראות כמלים זרות, ואילו הארצות נקלטו בלשוננו. מדברים על "שתי אמריקות" וכיו"ב.

הא' בן-חיים: הוועדה הציעה הצעה שלמה, אלא שהצבעה חילקנו אותה לשלוש. החלק האחרון: שמות ארצות דין הטעמתם כדין העברית.

הצבעה: בעד ההצעה — 11

נגד — 3

נמנעו — 2

ההצעה נתקבלה.

הצעת הוועדה בשלמותה נתקבלה.